

Krysiak, Władysław

Prof. dr Włodzimierz Szafrański,
zasłużony badacz pradziejów Płocka - w
65 rocznicę urodzin

Notatki Płockie 31/2-127, 39-46

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prof. dr WŁODZIMIERZ SZAFRAŃSKI, zasłużony badacz pradziejów Płocka — w 65 rocznicę urodzin

Profesor Włodzimierz Szafrąński urodził się w Poznaniu dnia 28 kwietnia 1920 r. w rodzinie robotniczej o tradycjach walk narodowowyzwoleńczych, sięgających jeszcze wojen napoleońskich. Rodzice jego brali udział w walce o język polski w szkołach pod zaborem pruskim, a później w powstaniu wielkopolskim 1918 r.

W Poznaniu też ukończył szkołę powszechną, a następnie gimnazjum humanistyczne, uzyskując maturę w 1938 r.

Już jako 15-letni uczeń gimnazjalny dokonał odkrycia w Murowanej Goślinie k. Poznania grobu kultury wejherowsko-krotoszyńskiej sprzed 25-ciu wieków. Przestudiował wówczas gruntownie książkę prof. Józefa Kostrzewskiego pt. *Wielkopolska w czasach przedhistorycznych*. Na jej podstawie opracował samodzielnie to archeologiczne znalezisko oraz opublikował o nim notatkę na łamach pisma «Z otchłani wieków». Dzięki temu już na 3 lata przed maturą został przyjęty przez profesorów: Józefa Kostrzewskiego i Zdzisława Rajewskiego na członka znanej ekspedycji wykopaliskowej w odkrytym parę lat wcześniej Biskupinie. W tym też czasie został członkiem Polskiego Towarzystwa Prehistorycznego. Jeszcze wcześniej, bo już jako 14-letni uczeń, dokonał odkrycia fragmentu renesansowego kancjonału dysydentów polskich w okładce książki — starodruku, a także szczerzków kalendarzy z doby saskiej. W Biskupinie też, poczynając od roku 1936 aż do 1957 (z oczywistą przerwą wojenną), uczestniczył w dorocznych kampaniach wykopaliskowych i pracach kameralnych, prowadzących do publikacji wykopalisk — jako członek ekspedycji wykopaliskowej, przechodząc wszystkie szczeble od wolonariusza praktykanta do zastępcy kierownika ekspedycji wykopaliskowej, zaznajamiając się w praktyce na tym wyeksponowanym obiekcie z wszystkimi etapami postępowania badawczego zarówno w terenie jak i podczas prac gabinetowych.

Wybuch II wojny światowej uniemożliwił dalsze rozwijanie osobistych aspiracji naukowych. W okresie okupacji zmuszony był pracować w warunkach na jakie została skazana eksterminowana ludność polska. Początkowo pracował około dwu lat jako uczeń szewski u mistrza Piotra Burdajewicza, a następnie w przedsiębiorstwie remontowo-budowlanym

Profesor dr Włodzimierz Szafrąński.

jako robotnik budowlany i wreszcie do końca okupacji w firmie budowlanej „Kleine und Stappf” — jako kreślarz i technik budowlany z wyuczoną tu specjalnością w zakresie obliczeń statycznych żelazobetonowych konstrukcji projektowanych obiektów budowlanych.

Tuż po wyzwoleniu Wielkopolski spod okupacji hitlerowskiej, bo jeszcze w 1945 r., był nauczycielem w szkole podstawowej.

W latach 1945—1949 odbył studia na Uniwersytecie Poznańskim w zakresie prehistorii, antropologii i etnografii pod kierunkiem profesorów: Józefa Kostrzewskiego, Jana Czekańskiego, Eugeniusza Frankowskiego, Bożeny Stelmachowskiej oraz Mieczysławy Ruxerówny. Już jako student I-go roku prehistorii w latach 1945—1946 poznał gruntownie poszczególne agendy muzealnictwa archeologicznego — na stanowisku młodszego asystenta w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, w trudnym okresie jego odbudowy ze zniszczeń wojennych.

W 1946 r. reaktywował na Uniwersytecie Poznańskim Koło Naukowe Studentów Prehi-

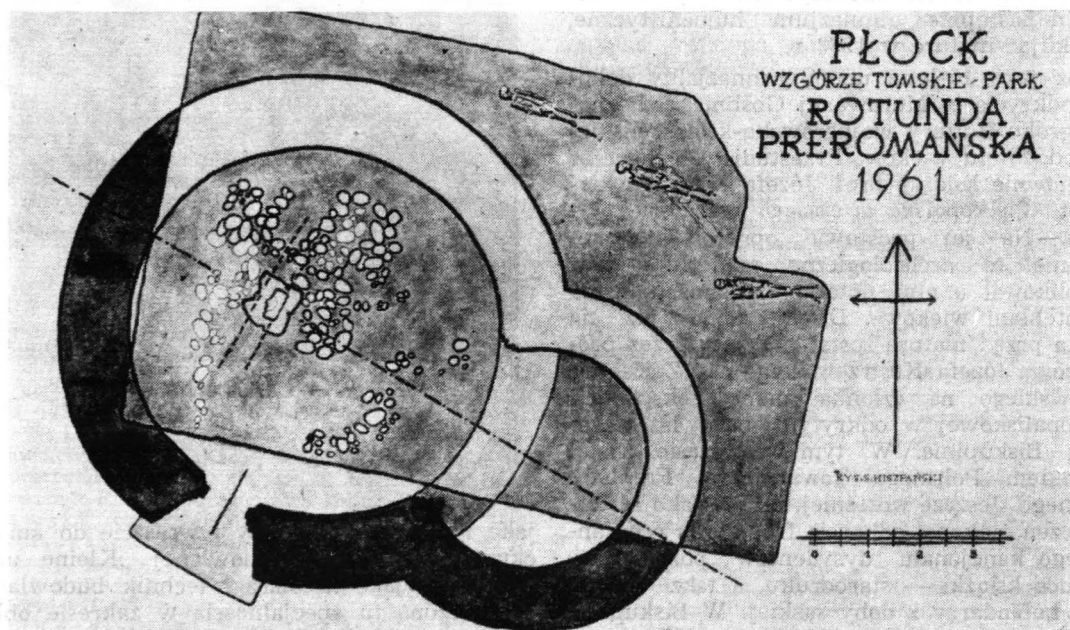
storii teje uczelni, oraz został jego przewodniczącym. W latach 1947—1949 pracował jako adiunkt w Instytucie Badania Starożytności Słowiańskich Uniwersytetu Poznańskiego.

W roku 1949 uzyskał dyplom magisterski, a w 1951 r. stopień naukowy doktora filozofii na podstawie obronionej rozprawy naukowej na temat: *Nowe materiały do poznania stosunków społeczno-gospodarczych w młodszej i najmłodszej epoce brązowej na obszarze Wielkopolski* oraz ustnego egzaminu doktorskiego z zakresu prehistorii jako przedmiotu głównego i etnografii z etnologią jako przedmiotu pomocznego.

W 1951 r. dr Wł. Szafrąński wstąpił do Związku Nauczycielstwa Polskiego. Do roku 1957 pełnił funkcję zastępcy kierownika ekspedycji wykopaliskowej w Biskupinie w Kierownictwie Badań nad początkami Państwa Polskiego.

cie kolejno następujące funkcje: kierownika Archiwum (1958—1961), kierownika Ekspedycji Wykopaliskowej w Płocku (1958—1962 i 1971—1974), kierownika Pracowni Archeologicznej w Płocku — Zakładu Archeologii Wczesnośredniowiecznej (1962—1971), p.o. kierownika Zakładu Archeologii Polski (1961—1962), kierownika Zakładu Epok Metali (1962—1964), zastępcy kierownika zakładu Archeologii Wczesnośredniowiecznej (1968—1971), członka Kolegium IHKM (1962—1964), zastępcy dyrektora IHKM ds. ogólnych (1968—1971) i zastępcy dyrektora tegoż Instytutu ds. naukowych (1971—1974).

Profesor dr Włodzimierz Szafrąński uczestniczył aktywnie w przeszło 30-tu dorocznych kampaniach wykopaliskowych w terenie, trwających od paru do dziewięciu niekiedy miesięcy w ciągu roku, obsługując osobiście wszystkie agendy ekspedycji wykopaliskowej, wyko-

Od 1954 r. do chwili obecnej, a więc już 32 lata, jest pracownikiem naukowym w Instytucie Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

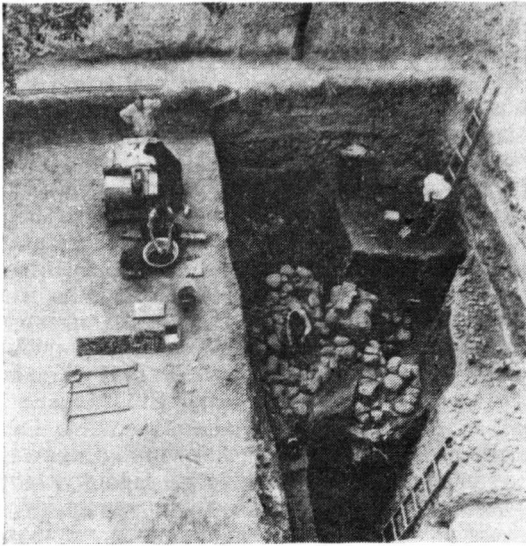
Już w 1956 r. uzyskał tytuł zastępcy profesora w PAN, a w roku 1958 — Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla pracowników nauki przyznała mu tytuł naukowy docenta. W 1960 r. wstąpił do PZPR.

Uchwałą Rady Państwa z dnia 10 kwietnia 1971 r. nadany mu został tytuł profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych, natomiast w dniu 23 czerwca 1983 r. tytuł naukowy profesora zwyczajnego.

Od roku 1960 profesor Włodzimierz Szafrąński (z krótką przerwą) jest członkiem Rady Naukowej IHKM-PAN, pełniąc w tymże Instytu-

nując pełną dokumentację także rysunkową i pracę fizyczną przy własnoręcznej eksploracji badanego obiektu, szczególnie wczesnopolskiej architektury murowanej, a więc nie ograniczając się tylko do funkcji kierowniczych. Blisko 10 lat był zastępcą kierownika znanej Ekspedycji Wykopaliskowej w Biskupinie i z górą 10 lat kierownikiem wykopalisk w Płocku, gdzie odkrył ślady zapomnianej stolicy Państwa Polskiego z XI wieku, rezydencję Piastów oraz poddał badaniom kości dynastów piastowskich w bazylice katedralnej. Przez kilka sezonów wykopaliskowych prowadził także samodzielne badania na ziemiach zachodnich, rozkopując grodziska nadodrzańskie.

Osiągnięcia prof. dr. Włodzimierza Szafrąńskiego w zakresie działalności naukowo-organi-

Archeologiczny wykop preromańskiej rotundy.

zacyjnej są bardzo bogate i różnorodne. I tak należałoby tu wymienić m.in. ponad 10 ogólnopolskich konferencji sprawozdawczych archeologicznych, których był współorganizatorem jako sekretarz naukowy. W latach 1959—1966 pełnił funkcję sekretarza Komisji Archeologicznej Komitetu Naukowego Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Był też wtedy członkiem Komisji Wydawniczej Wojewódzkiego Warszawskiego Komitetu tych obchodów. W latach 1961—1963 był kierownikiem referatu wydawania zezwoleń przez IHKM na prowadzenie badań wykopaliskowych. Był także członkiem Rady Naukowej Muzeum Mazowieckiego w Płocku i członkiem Rady Redakcyjnej jego *Rocznika*. Jest nadal członkiem Rady Naukowej IHKM PAN oraz Rady Naukowej Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych, a jednocześnie przewodniczącym jej Komisji Archeologicznej i członkiem Rady Naukowej Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej PAN.

Od 1962 r. przez okres około 20 lat profesor dr Włodzimierz Szafrąński był sekretarzem Komisji Archeologicznej Komitetu Nauk Historycznych PAN. Obsługiwał w tym czasie agendy szeregu Komisji IHKM PAN i uczestniczył w jego działalności edytorskiej. Przez szereg lat był też sekretarzem redakcji kilku monografii książkowych lub ich redaktorem, a od 1969 r. zastępcą redaktora serii wydawniczej p.n.: *Polskie Badania Archeologiczne*, wreszcie redaktorem *Materiałów do Historii Archeologii* (1960 r.) Był z kolei przewodniczącym Komisji Sprawozdawczej IHKM i członkiem kilku komisji ds. osobowych, członkiem komisji stypendialnej, komisji wydawniczej, komisji oceny wniosków o zawarcie umów i oceny wniosków o nadanie stopni naukowych.

Prof. dr Włodzimierz Szafrąński jest członkiem szeregu Towarzystw Naukowych w tym: Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego (już od blisko 50 lat), Polskiego Towarzystwa Religioznawczego, Mazowieckiego Towarzystwa Kultury i Towarzystwa Naukowego Płockiego (od 1968 r.). W Mazowieckim Towarzystwie Kultury był zastępcą przewodniczącego Komisji Badań Historii Starożytnej i Średniowiecznej Mazowsza, a w Towarzystwie Naukowym Płockim — przewodniczącym Komisji Opieki nad Zabytkami i członkiem Zarządu TNP. Był także członkiem Associate in „Current Anthropology” of Chicago. Od 1951 r. był też współpracownikiem Komisji Prehistorycznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie.

Niewątpliwie są również osiągnięcia profesora w zakresie dydaktyki uniwersyteckiej. I tak np. w latach 1951—1954 prowadził wykłady na Uniwersytecie Poznańskim na temat sztuki prahistorycznej. W latach 1951—1956 był instruktorem i kierownikiem naukowym studenckich grup praktykantów kursantów Ogólnopolskiego Archeologicznego Obozu Szkoleniowego w Biskupinie. W latach 1958—1962 prowadził wykłady na Uniwersytecie Warszawskim w zakresie epoki brązu w Europie, prahistorycznej produkcji ceramicznej, metodyki wykopalisk, prolegomenów i preliminariów archeologii oraz wybranych zagadnień z religioznawstwa prahistorycznego. W latach 1978—1979 prowadził wykłady w Wyższej Szkole Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach na temat religioznawstwa prahistorycznego. W roku akademickim 1981—1982 był profesorem religioznawstwa prahistorycznego w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR w Warszawie, a równocześnie egzaminatorem i członkiem Rady Wydziału tej uczelni oraz członkiem Rady Naukowej jej Instytutu Filozofii i Religioznawstwa. Dla studentów tej Uczelni opracował skrypt akademicki ze swych wykładów, który ukazał się w tzw. małej poligrafii. Był w tym czasie egzaminatorem kilkuset studentów na wymienionych uczelniach. W związku z utworzeniem w 1979 r. przy IHKM PAN w Warszawie studium doktoranckiego powierzona została prof. dr Wł. Szafrąnskiemu funkcja przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej. Był promotorem w przewodzie doktorskim — doktoranta Jana Trzeciakowskiego, który doktoryzował się w 1972 r. Uczestniczył też aktywnie w około 75 przewodach doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich — przeważnie przewodnicząc komisjom i pisząc recenzje 30 prac (15 doktorskich, 10 habilitacyjnych i 5 na profesurę).

Profesor dr Wł. Szafrąński angażuje się czynnie w badaniach nad wypracowaniem nowoczesnej postępowej metodyki prac wykopaliskowych i nad pogłębianiem i rozwojem metody badań archeologicznych, uczestnicząc przez długie lata w zespołowych próbach eksperymentalnych w tym zakresie, podejmowanych tra-

dycyjnie w Biskupinie pod kierunkiem prof. Zdzisława Rajewskiego.

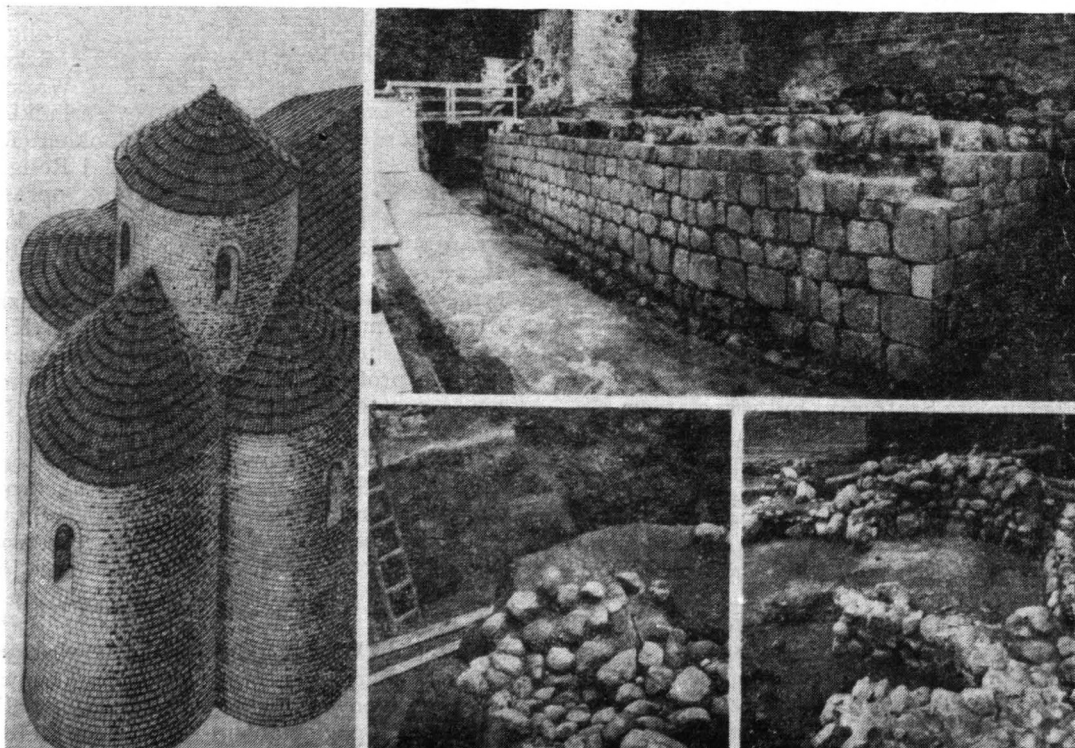
Obok tych równorodnych działań, wielce absorbujących, prof. dr Włodzimierz Szafrąński znajduje jeszcze czas na prace popularyzatorskie swoich osiągnięć naukowych m.in. np.: w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym, w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej, w regionalnych Towarzystwach Naukowych, na łamach czasopisma «Z otchłani wieków», tygodnikach i prasy codziennej oraz w radiu i telewizji, a także przy produkcji filmów (np. film religioznawczy na temat Pana Twardowskiego, czy Matki bogów i film o badaniu szczątków Bolesława Krzywoustego). Posiada też na swym koncie szereg wystaw archeologicznych zarówno kameralnych jak i zaaranżowanych w plenerze oraz szereg scenariuszy ekspozycji niekiedy uznawanych za pionierskie i nowatorskie.

Prof. dr Włodzimierz Szafrąński odbył szereg naukowych podróży zagranicznych głównie stypendialnych, uczestnicząc aktywnie w międzynarodowych kongresach archeologicznych za granicą, zgłaszając na nie komunikaty naukowe np. na międzynarodowe kongresy archeologii słowiańskiej w Bratysławie w 1975 r. i w Sofii w 1980 r., na międzynarodowy kongres archeologii chrześcijańskiej w Rzymie w 1975 r. czy na Colloque International d'Arché-

ologie Aérienne w Paryżu w roku 1963, a w roku 1983 na Międzynarodowym Sympozjum Balcanicum II w Poznaniu. Odbył też podróże naukowe do następujących krajów — w Europie: do NRD (1956 i 1957), Jugosławii (1959), Grecji (1961), Włoch (1961, 1962, 1965, 1975 i 1980), Francji (1962, 1975, 1978 i 1983), Rumunii (1968), Czechosłowacji (1975), Bułgarii (1980 r.) — w Afryce: do Egiptu (1961) i Tunezji (1971) — w Azji (1961) do Mezopotamii i Palestyny. Podróże te pozwoliły poznać środowisko śródziemnomorskie i bliskowschodnie, w którym wyrosła kultura europejska, ukształtowana w basenie Morza Śródziemnego i na obszarze Żyznego Półksiężycza. W 1961 r. jako stypendysta w Ecole des Hautes Etudes na Sorbonie w Paryżu był słuchaczem prof. A. Dupont Sommera, światowej sławy religioznawcy — qumranologa, uczęszczając na jego wykłady poświęcone odkryciu starożytnych manuskryptów esseńskich nad Morzem Martwym, w związku z czym dokonał autopsji wykopalisk qumrańskich podczas wyprawy na Pustynię Judzką w Palestynie.

W 1965 r. odbył profesor z kolei studia etruskologiczne we Włoszech z autopsją Etrurii — jako stypendysta Università Italiana per Stranieri w Peruzji.

Te zagraniczne podróże naukowe profesora przyczyniły się do znacznego pogłębienia jego

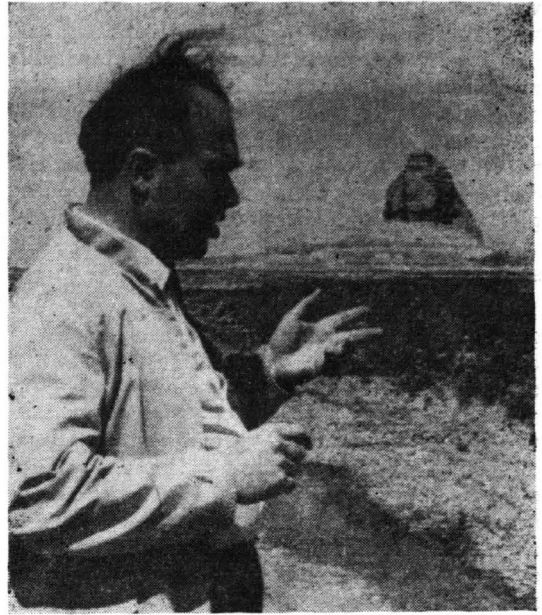

Wykopaliska w Płocku: rekonstrukcja XI-wiecznej trykonchy, palatium Władysława Hermana, rotunda z emporą z początku XI wieku, palatium Bolesława Chrobrego.

kwalifikacji zawodowych, pozwalając poznać m.in. w grotach francuskich (np. parokrotnie w Lascaux i Gargas) europejską sztukę paleolityczną, a w bretońskim Carnac fenomen megalityczny i dały możliwość zaznajomienia się z czołowymi obiektami archeologicznymi Bliskiego Wschodu (Ur, Babilon, Chorsabad, Nimrud, Niniwa — w Mezopotamii i Jerycho w Palestynie), Egiptu (Gizeh), Grecji i Rzymu, a także Afryki Północnej (punicka Kartagina). Ponadto prof. Wł. Szafrąński studiował problemy konserwatorskie w Rzymie, w Pompei, na ateńskim Akropolu, na chaldejskich zigguratach nad Zatoką Perską, w mezopotamskim Babilonie, na Tropaeum Traiani w Adamelissi w Dobrudży i w Tomi oraz Histrii nad Morzem Czarnym, czy wreszcie w dalmatyńskim Splicie oraz tunezyjskiej Afryce prokonsularnej i w południowo-francuskim mieście obronnym Carcassonne oraz w paryskiej Nôtre-Dame na śladach znakomitego konserwatora Violet-le-Duc'a, a także zagadnienia sztuki bizantyjskiej w Rawennie i w macedońskiej Ochrydzie oraz w bułgarskim Rilskim Monasterze. Natomiast w Rzymie, Jerozolimie, Qumran, Betlejem i Egipcie studiował początki chrześcijaństwa w świetle archeologii.

Prof. dr Włodzimierz Szafrąński jest autorem około 250 publikacji naukowych z zakresu archeologii (w tym 10 książek). Od 1982 r. jest członkiem Komitetu Inicjatyw Społecznych i Naukowych PRON przy Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

Profesor od wielu lat zajmuje się problematyką badawczą, dotyczącą społeczeństwa przedklasowego wspólnoty pierwotnej ze szczególnym uwzględnieniem struktury społeczno-ekonomicznej patriarchalnych wspólnot rodowych, do czego asumpt dał mu długoletni staż pracy na wykopaliskach w grodzie kultury łużyckiej w Biskupinie i tematyka rozprawy doktorskiej (skarby brązowe). Na bazie źródeł archeologicznych, pochodzących z osiedli obronnych i otwartych i towarzyszących im cmentarzysk oraz w świetle skarbów brązowych — ukazał proces rozwarstwiania się struktury społecznej wspólnot rodowych w ostatnim tysiącleciu p.n.e., kładąc szczególny akcent na niedocenianą rolę w tym procesie, dostarczającej nadwyżki produkcyjnej gospodarki hodowlanej i metalurgii kolorowej. Książkę profesora o wielkopolskich skarbach ze schyłku epoki brązu — określono mianem „wzorowej pracy marksistowskiej” (por. opinię prof. Włodzimierza Antoniewicza w materiałach z I-szej Sesji Archeologicznej IHKM PAN w 1955 r.). Książka ta spotkała się również za granicą z przychylną oceną. Recenzja w szwajcarskim czasopiśmie «Artibus Asiae» w następujących słowach określiła walory tej książki: „The publication under review can be praised for its sound and minute analysis and study of the whole material. It is a lasting contribution to our knowledge of the Lusatian culture of the Later Bronze Age and the Early Iron Age in Poland and in

Profesor Włodzimierz Szafrąński przed Wieżą Babel w Mezopotamii.

Central Europe in general”. «Artibus Asiae», XX 1, s. 94). Studia te poszerzały podstawę dyskusji naukowej nad problemem wspólnoty pierwotnej, kluczowym zagadnieniem periodyzacji dziejów społeczeństwa przedklasowego w Polsce, o skarby brązowe, nową kategorię nie wykorzystanych do tego celu źródeł archeologicznych.

W Biskupinie prof. Szafrąński również przyswoił sobie i rozwijał metodę obiektywizacji i weryfikacji humanistycznych koncepcji naukowych za pomocą eksperymentu, będącego niezawodnym sprawdzianem pomysłów w zakresie prób rekonstrukcji procesu produkcji. Można by tu wymienić szereg dziedzin wytwórczości, przy której odtwarzaniu metoda ta znalazła zastosowanie, a mianowicie przemysł garncarski i rzemiosło zduńskie, obróbka rogu i kości oraz drewna, sucha destylacja drewna (dziegiarstwo, produkcja smoły, czy konserwacja żywności — wędzenie).

W innej swej książce, dotyczącej badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem wiejskim w Biskupinie profesor Szafrąński, odstępując od tradycyjnego schematu tego typu monografii, wyeksponował na czoło problem pracy ludzkiej świadomy, że w ten sposób sięga do najgłębszych źródeł kultury. Ujęcie to przez położenie akcentu na zjawisko sił wytwórczych w wymowniejszy sposób zdolne było ukazać — kształtujące się na ich podstawie — stosunki produkcyjne wielkiej włości ziemskiej w Polsce wczesnofeudalnej. Książka, będąca opraco-

waniem plonu wieloletnich, samodzielnych prac w Biskupinie, zajmuje się społecznością czeladzi w gospodarstwie dworu wielkiej własności ziemskiej, osiedlonej na biskupińskim podgrodziu ufortyfikowanej rezydencji możnowładczej, sięgającej swymi początkami schyłku starożytności i wywodzącej się genetycznie z siedziby starszyny plemiennej doby wspólnoty pierwotnej, a przekształconej wreszcie z upływem kilku stuleci w XI wieku w urzędniczą stanicę majątku książęcego.

Uczestnicząc aktywnie w naukowych przygotowaniach ogólnonarodowych obchodów jubileuszu Tysiąclecia poprzez zespolone badania nad początkami państwa polskiego — prof. dr Włodzimierz Szafrąński zaangażował się w badania osadnictwa grodowego, wczesnomiejskiego, zwłaszcza stolic Polski wczesnopiastowskiej (Poznań i Płock). W badaniach tych zainteresował profesora szczególnie mechanizm procesu miastotwórczego i jego specyficzne cechy, które dostrzegał w genezie miasta Płocka, powstałego pod bokiem ważnego ośrodka kultu pogańskiego. Kilkanaście lat prowadzone w tym mieście systematyczne badania wykopaliskowe wzbogaciły wydatnie rejestr najdawniejszych obiektów monumentalnej architektury kamiennej, nie tylko sakralnej, ale również świeckiej, palatinalnej w Polsce wczesnośredniowiecznej zwiększwszy ich liczbę o pięć odkrytych tam budowli preromańskich i romańskich. Są to następujące obiekty architektury murowanej:

- najdawniejsza w Polsce, obok cieszyńskiej, rotunda z początku XI wieku,
- preromańskie palatium z początku XI wieku w typie znanych, dwuczłonowych rezydencji monarszych Bolesława Chrobrego, składających się z prostokątnej auli pałacowej i sprzężonej z nią rotundy z absydą,
- monaster w postaci claustrum wraz z oratorium z I połowy XI wieku, będący zalążkiem późniejszego opactwa benedyktyńskiego św. Wojciecha,
- trykonchos baptysteryalny z II połowy XI wieku, organizowanego właśnie biskupstwa płockiego, unikatowa w naszym kraju budowla bizantyjska, nawiązująca swym planem treflowym do zachodnio- i południowo-europejskich obiektów,
- romańskie palatium Władysława Hermana z granitowych ciosów, w typie kilkukondygnacyjowej wieży mieszkalnej, której relikw zachowały się w imponującej wysokości przekraczającej 5 m, najlepiej chyba zachowany wśród najstarszych polskich siedzib monarszych obiekt wczesnopolskiej monumentalnej architektury świeckiej, namacalny i widomy znak aparatu władzy i administracji państwowej powstającego państwa polskiego, miejsce śmierci Władysława Her-

mana i zapewne urodzenia Bolesława Krzywoustego, miejsce zamieszkania wybitnych osobistości owego czasu, arena ważnych wydarzeń ówczesnego życia politycznego kraju.

Angażując się z całym entuzjazmem w to bardzo pracochłonne przedsięwzięcie odsłonięcia wymienionych obiektów prof. Szafrąński nie poprzestał na tym, ale wyeksponował je w plenerowym rezerwacie architektury wczesnopolskiej, by mogły pełnić właściwą im funkcję społeczną — ucząc, ciesząc oko i budząc uczucia patriotyczne. Koncentracja tak atrakcyjnych obiektów na płockim Wzgórzu Tumskim, na miejscu dawnego zamku Kazimierza Wielkiego nasycała emocje turystyczne treściami Tysiąclecia, wzbogacając płockie atrakcje krajoznawcze o cenne elementy z zakresu początków państwa polskiego.

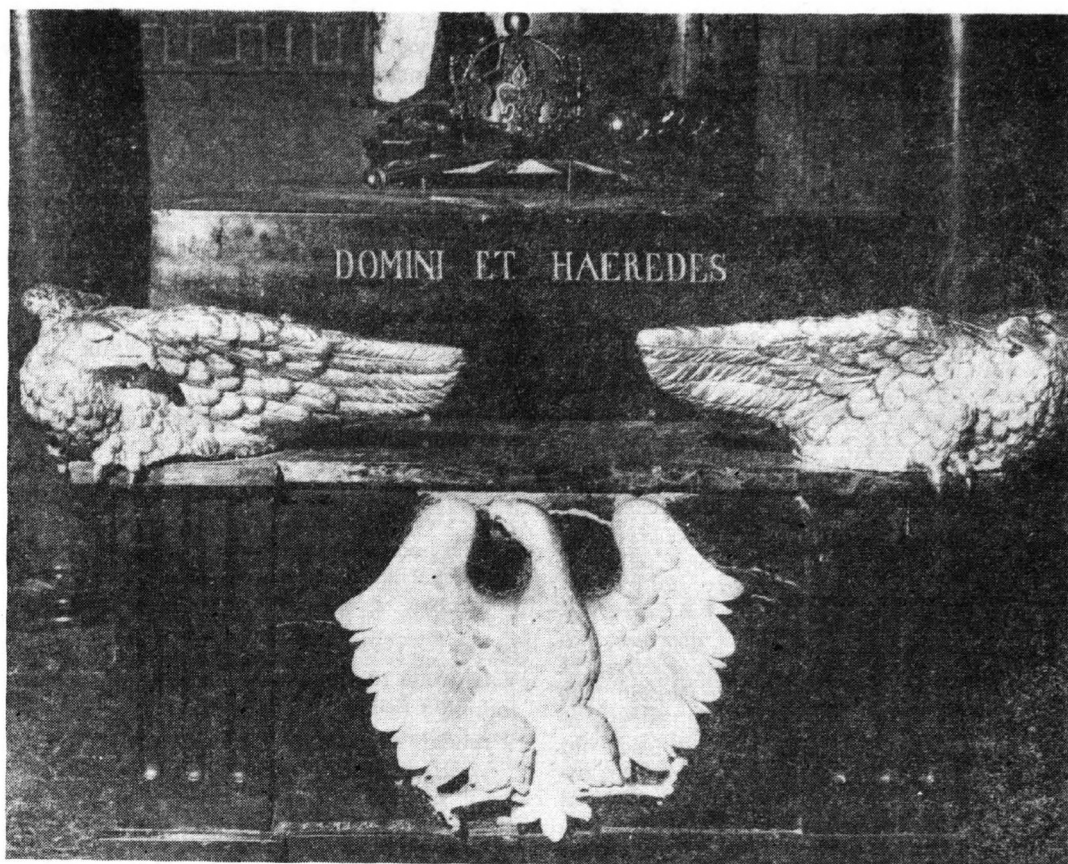
Prof. dr Włodzimierz Szafrąński włączył się też czynnie w głośnie przedsięwzięcie konserwatorskie odbudowy zamku płockiego, realizując w praktyce podstawowe zasady postępowania konserwatorskiego, będące chlubnym, najwyższym osiągnięciem sztuki konserwatorskiej, które mógł konfrontować z codzienną praktyką służby ochrony zabytków podczas podróży naukowych na kilku kontynentach. Chodzi tu o zasadę nieingerencji w substancję restaurowanego obiektu zabytkowej architektury murowanej i pełnego poszanowania dla wszystkich elementów całego kompleksu architektonicznego rozwiniętego i nawarstwionego w postępującym procesie historycznym.

Dał temu wyraz (przeciwstawiając się niefortunnej metodzie rekonstrukcji przez Szyllera katedry płockiej i przez Violet-le-Duca akwitańskiego miasta obronnego Carcassonne) w programowym referacie na sympozjonie Towarzystwa Naukowego Płockiego, poświęconym odbudowie zamku płockiego.

Rezultaty kilkunastoletnich prac wykopaliskowych w Płocku, które zlokalizowały kolebkę tego tysiącletniego miasta o wysokiej, stołecznej randze w XI wieku i doprowadziły do odkrycia materialnych, monumentalnych śladów tej zapomnianej, piastowskiej stolicy Polski XI-wiecznej, areny ważnych wydarzeń w ówczesnym życiu kraju, zostały opracowane w dwóch monografiach książkowych.

Po odkopaniu śladów stołecznej Płocka z wczesnośredniowieczną rezydencją Piastów przeprowadził prof. Wł. Szafrąński kompleksowe i zespołowe badania szczątków kostnych dynastów piastowskich, spoczywających w katedrze, którzy występowali właśnie tutaj na tejsze stołecznej arenie politycznej.

Był też koordynatorem i kierownikiem prac udanej weryfikacji szczątków Władysława Hermana i syna jego Bolesława Krzywoustego oraz identyfikacji młodo zmarłego syna Krzywoustego, a także innych 15 późniejszych piastowskich książąt mazowieckich wraz z Konradem Mazowieckim. Otwarcie grobu Piastów w ka-

Sarkofag Władysława I Hermana i Bolesława III Krzywoustego w Bazylice Katedralnej w Płocku. (stan z 1985 r.).

tedrze płockiej i badania nad kośćmi dynastów piastowskich wywołały żywy rezonans społeczeństwa.

Efektownym uwieńczeniem tego naukowo badawczego przedsięwzięcia stała się rekonstrukcja naukowa rysów twarzy Bolesława Krzywoustego za pomocą metody uczonego radzieckiego, profesora Michała Gierasimowa, rzeźbiarskiego popiersia wykonanego w dwóch wersjach przez artystów rzeźbiarzy, antropologów razem, Wieńczysława Pławińskiego i Zygmunta Niziałka. Pozwoliło to na weryfikację wizji Matejkowskiego portretu Krzywoustego.

Podsumowaniem tych prac był wygłoszony w dniu 20 sierpnia 1985 r. przez Profesora — zasłużonego działacza Towarzystwa — w czasie ogólnopolskiej sesji naukowej, zorganizowanej przez TNP w 900 rocznicę urodzin w Płocku Bolesława III Krzywoustego — ważki referat nt. *Szczątki kostne Bolesława Krzywoustego w katedrze płockiej.*

Najbliższą, szczególnie ulubioną dziedziną badań profesora, którą od wielu lat uprawia jest religioznawstwo prahistoryczne, studium zagadnień nadbudowy ideologicznej społeczeństwa wspólnoty pierwotnej i wczesnoklasowego. Pasjonuje się tym prof. Szafrąński od chwili opublikowania w czasopiśmie «Z otchłani wieków» w roku 1948 swego artykułu na temat wierzeń mieszkańców grodu biskupińskiego i traktuje

je nie jako akademicki problem sam w sobie uprawiany w sensie sztuki dla samej sztuki, lecz jako dziedzinę rzutującą na postawy współczesnego człowieka, zdolną kształtować jego światopogląd powiązaną jak najściślej z dzisiejszym życiem i aktualnymi potrzebami społecznymi, widząc w tym przejaw więzi badań historycznych ze współczesnością. W szeregu publikacji opracował też wierzenia religijne społeczeństw europejskich przedklasowych i wczesnoklasowych, ze szczególnym uwzględnieniem religii Słowian i Bałtów. W badaniach tych przyświecał profesorowi ten sam konkretny cel, a mianowicie osłabienie i wyeliminowanie oddziaływania na mentalność współczesnego człowieka, przeżywających się jeszcze struktur fideistycznego, spirytualistycznego światopoglądu, ukształtowanego w zamierzonych czasach epoki barbarzyństwa, poprzez ukazywanie genezy guseł i zabobonów oraz uwarunkowania ich proveniencji, jak też przez demaskowanie rzekomo nadprzyrodzonej genealogii tych czysto ludzkich twórców.

Tak więc opracowana została pierwsza w naszej literaturze przedmiotu próba periodyzacji pradziejów wierzeń religijnych w Polsce w ujęciu opartym na zasadach materializmu naukowego, przyswajając naszej literaturze przedmiotu — wybitne osiągnięcia w tym zakresie nauki radzieckiej. Ma też profesor na swym

koncie wykopaliska na kilku obiektach kultu pogańskiego.

Profesor Włodzimierz Szafrąński studiował problematykę religioznawczą w najstarszym muzeum religioznawczym na świecie — Musée Guimet w Paryżu. Napisał też pierwszą w polskiej literaturze archeologicznej syntezę pradziejów religii w Polsce. Książka ta spotkała się z pozytywnymi recenzjami. Wzrosło ostatnio u nas zainteresowanie archeologów religioznawstwem prahistorycznym, co zdołowało profesora do pogłębienia tematu prahistorii religii na ziemiach polskich w nowym opracowaniu książkowym tej syntezy, przygotowanym do druku i opatrzonym pełnym aparatem warsztatu naukowego.

Włączył się też prof. Szafrąński do międzynarodowej dyskusji na temat wykopalisk rzymskiego grobu św. Piotra w podziemiach watykańskich, które gruntownie i szczegółowo przeanalizował podczas kilkakrotnych autopsji, odbytych w czasie pięciu podróży do Rzymu. Tematowi temu poświęcił osobną książkę i kilka rozpraw, w których starał się dowieść, posługując się argumentacją archeologiczną, że domniemany grób apostoła jest właściwie jego namiastką, zastępczym kenotafium spreparowanym dopiero w III wieku — w dwieście lat po śmierci św. Piotra, w okresie walki biskupów rzymskich o prymat jurysdykcji, której towarzyszyły gorączkowe zabiegi o ratowanie prestiżu gminy rzymskiej, wobec faktu przeniesienia stolicy imperium z Rzymu do Bizancjum i w sytuacji ostrej walki i rywalizacji tych dwóch metropolii ówczesnego świata. Książka o wykopaliskach rzekomego grobu św. Piotra ustosunkowuje się krytycznie do podjętej przez sfery watykańskie, przy pomocy argumentacji archeologicznej, próby naukowej weryfikacji historycznych podstaw władzy papieskiej.

Prof. Włodzimierz Szafrąński zajmuje się archeologią w najgłębszym przekonaniu, że efekty badań w tej dziedzinie powinny zaspakajać aktualne potrzeby społeczeństwa, służąc mu jako precyzyjny instrument oddziałujący na świadomość społeczną, jako niezawodny środek przydatny człowiekowi do kształtowania nowoczesnego, postępowego, wyzwolonego z obskurantyzmu poglądu na świat.

Dokonując, wyrażonej w tak syntetycznej formie, retrospekcji autentycznie bogatego dorobku naukowego prof. dr. Włodzimierza Szafrąńskiego — należy choć w kilku zdaniach przedstawić również charakterystykę, dotyczącą osobowości tego niezwykle człowieka. Ktokolwiek stykał się z Profesorem w jakichkolwiek sprawach nie mógł zwrócić uwagi na jego niezwykle ujmujący sposób bycia, nacechowany życzliwością, skromnością, wysoką kulturą osobistą i umiejętnością pozyskiwania sobie przyjaciół i sympatii. W rozmowie jest bezpośredni, niemal koleżeński niezależnie od poziomu intelektualnego rozmówcy, nie dopuszczając do ewentualności jakiegokolwiek dystansu. Uza-

sadniając swoje opinie, oceny, czy wyrażając swoje myśli — czyni to w sposób przekonujący, jednakże tak subtelny, aby w niczym nie urazić osoby dyskutanta. Jest znakomitym erudytą w najlepszym tego słowa znaczeniu.

W uznaniu wybitnych osiągnięć dorobku naukowego oraz działalności społecznej — prof. dr. Włodzimierz Szafrąński wyróżniony został wieloma odznaczeniami państwowymi i resortowymi. Wymienię tylko niektóre z nich a mianowicie:

- nagroda naukowa Wydziału Nauk Społecznych PAN, w 1958 r.
- odznaka Tysiąclecia Państwa Polskiego, w 1963 r. i 1967 r.
- medal za zasługi dla rozwoju m. Płocka, w 1965 r.
- złota odznaka za zasługi dla woj. warszawskiego, w 1966 r.
- nagroda woj. warszawskiego w dziedzinie upowszechniania kultury, w 1966 r.
- nagroda m. Płocka w dziedzinie upowszechniania kultury, w 1967 r.
- medal XX-lecia IHKM PAN, 1976 r.
- zespołowa nagroda II stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki za książkę pt. *Kultura a religia*, w 1978 r.
- medal XXV-lecia IHKM PAN w 1979 r.
- medal L-lecia Biskupina, 1984 r.
- medal XXV-lecia PAN za zasługi dla rozwoju nauki polskiej, 1985 r.
- medal XL-lecia PRL, 1985 r.

Prof. dr. Wł. Szafrąński odznaczony został ponadto przez Radę Państwa:

- Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski w 1969 r. oraz
- Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski w 1984 r.

Niewątpliwie są również zasługi Profesora we współpracy z Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym — za co Zarząd Główny PTTK wyróżnił go medalem i dyplomem honorowym w 1982 r. (jako najwyższym swoim wyróżnieniem).

Prof. dr. Włodzimierz Szafrąński dobrze zasłużył się nauce polskiej, a w tym szczególnie społeczeństwu m. Płocka, wnosząc olbrzymi wkład w poznanie pradziejów piastowskiej stolicy władców mazowieckich.

Niech zatem to opracowanie, przybliżające nam osobowość Profesora, będzie choć w niewielkim stopniu wyrazem pamięci i uznania dla dokonań naukowych i społecznych prof. dr. Włodzimierza Szafrąńskiego w roku jego jubileuszu 65-lecia oraz jego zasług dla bliższego poznania dziejów Płocka — stolicy historycznego Mazowsza.